

КРАСЗНАВСТВО

УДК(UDC) 821.161.1/2.091(477.52)(092)

МАЙБОРОДА Д. В.

ЧЕХОВИ Й ЛЕСЯ УКРАЇНКА НА СУМЩИНІ

Розминулися в часі, але не в історії - так можна з повним правом сказати, досліджуючи біографічні й творчі шляхи двох геніїв української та російської літератур. Не раз і не два могли вони зустрітися в часопросторі, але не судилося. Проте неодноразово зустрічалися під час духовних пошуків, висловлюючи схожі думки та почуття як безпосередньо в листах, так і в устами героїв своїх творів. У матеріалі зроблена спроба показати, яку роль - звісно, латентно - відіграла в світогляді обох митців духовна атмосфера України й зокрема Сумщини.

Ключові слова: лікування, літературний процес, передові погляди, родинні та творчі зв'язки, листування, духовні пошуки, схожість характерів, біографічні паралелі.

Знайомлячись із біографіями та досліджуючи творчість Антона Павловича Чехова й Лесі Українки, помічаємо, що не раз і не два могли вони зустрітися в часі. Наприклад, у Криму, в Ялті, де обидва літератори лікувалися від туберкульозу, який тоді частіше називали сухотами. Лікарі рекомендували тим, хто страждав на таку хворобу, саме кримський унікальний клімат.

Леся приїхала до Ялти влітку 1897 року та провела там майже рік. А через чотири місяці, в жовтні, туди прибув Антон Павлович, щоб прожити там шість років - аж до травня 1904-го. Щоправда, ненадовго від'їжджаючи. Якби зустріч їх відбулася тоді, в Ялті, то, швидше за все, мала б якісь наслідки суто творчого характеру, адже Лесі тоді виповнилося вже 26 років, обоє слідували за літературним процесом як у Росії, так і в Україні.

Про означені вище факти свідчить об'єкт дослідження - літературна карта України, а його предмет - Сумський фрагмент цієї карти - підтверджує перебування поблизу Сум Чехових і Лесі Українки. Згадуються відомі рядки сучасного поета Володимира Затулівітра, що земля, яку людина носить на підшвах, здатна опромінювати її душу. Мета матеріалу - показати, що перебування на Сумщині як Антона Чехова, так і Лесі Українки латентно вплинуло на їх світогляди й, хоча не привело до зустрічі в часі, проявилось не лише в тому, що обидва шукали відповіді на «вічні питання» в одному напрямі.

Зустрітися літератори могли в 1888 чи 1889 роках на Сумщині, куди Антон Павлович приїздив із сім'єю, завчасно орендувавши флігель у садибі поміщиків Лінтварьових на Луці - мальовничій околиці Сум на правому березі річки Псел. Тоді одному знайомому він повідомляв: «Уж очень у меня хорошо, так хорошо, что и описать нельзя! Природа великолепна, всюду красиво, простора пропасть, люди хорошие, воздух теплый, тона тоже теплые, мягкие...» [1]. Сім'я письменника любила проводити час із освіченими та демократичними Лінтварьовими. Сестра Чехова Марія вже в радянський час писала, що ця родина дуже передових поглядів і її найкращі

Майборода Дар'я Валеріївна - науковий співробітник Комунальний заклад Сумської обласної ради «Меморіальний будинок-музей А. П. Чехова в.м. Суми».

роки минули саме в їхньому домі. Сумська живописна місцевість надихнула Антона Павловича на плідну літературну працю. Саме на Луці він написав комедію «Лісовик», повість «Нудна історія», водевіль «Трагік» мимоволі». Враження від перебування в Лінтварьових знаходимо й у п'єсах «Три сестри» та «Вишневий сад».

Позитивно вплинула Сумщина й на життя Лесі Українки. Тут навесні 1889 року 18-річна поетеса лікувалася в народної цілительки Параски Богуш. Було це в селі Косівщина, що в 2 км від Сум. Сюди хвору на туберкульоз кісток Лесю привезла мати Олена Пчілка після безуспішного застосування багатьох наукових методів боротьби з недугом.

Лікування тривало майже місяць. «Було мені в ту пору 10 років. Серед багатьох хворих, які приїздили з усіх усюд лікуватися до Параски Назарівни Богуш, була тендітна дівчина, яка опиралася на палицю. Ходила вона в простому вбранні з кошиком у руках, розмовляла з селянами українською мовою та все записувала пісні», - ділився спогадами в 1970 році старожил села Яків Євдокимович Богуш [2]. За його словами, Параска Назарівна була з кріпаків. Ніхто не знав, звідки в неї такий дар. Весною та восени вона збирала цілющі трави й коріння на луках біля річки Сумка для приготування духмяних ванн. Ціни за лікування не назначала: кожен давав, скільки зможе. Була лагідна та привітна. Сама Леся в листі до знайомої Антоніни Семенівни Макарової про цілительку писала так: «...коли я була в Харківщині, у Сумському уїзді, в тієї баби, яка лічить людей гарячими ваннами, то в неї було немало слабих, таких як Ваш брат, і вони дуже добре піддавалися ліченню... Одно, за що можу ручатися, що ся баба не мошенниця, вона не вірить ні в які шептання, виливання й т. д., а лічення її дуже схоже до лічення грязевими ваннами в Криму, тільки що там ванни гріються на сонці, а в неї піч служить сонцем» [3].

Лікування мало позитивні наслідки: самопочуття покращилося, поетеса навіть почала самостійно одягати панчохи та черевики, про що раніше могла лише мріяти. Враження від нашого краю Леся Українка відобразила в нарисі «Весняні співи», написаному 1889 року на Волині: «Згадалося мені, як тихого весняного вечора сиджу, було, я в своїй самотній хатинці на хуторі серед степів харківських та згадую свою рідну Волинь і шлю до неї свої думки сумні. Сонечко стоїть низько на заході й червонить своїм світлом гарячим спечений степ... усе стихло, лише в мене під вікном я чую якісь тихі голоси. Отож хуторяни збираються на «колодки». Щовечора так вони збираються під моїм вікном і ведуть розмови, не раз аж до пізнього вечора...» [4, с. 17, 20]. Косівщина досі пам'ятає Лесин приїзд: головна вулиця та парк носять її ім'я, центр села прикрашає пам'ятник, у місцевій школі функціонує відкритий до дня століття поетеси музей, що входить до четвірки краших в Україні.

У квітні цього самого 1889 року з туберкульозом боровся брат Антона Павловича Микола - талановитий художник і перший ілюстратор його оповідань, автор кількох сотень малюнків у літературно-художніх і гумористичних журналах 80-х років XIX століття. Тоді Антон Чехов, лікар за освітою, писав: «...Начну с Николая. У него хронический легочный процесс - болезнь, не поддающаяся излечению. Бывают при этой болезни временные улучшения, ухудшения и in statu, и вопрос должен ставиться так: как долго будет продолжаться процесс? Но не так: когда выздоровеет?» [5].

За збігом обставин Миколу Павловича теж лікувала травниця, але вже лучанська селянка Тетяна Никифорівна Івченко. На жаль, недуг не відступав. У листі Н. Н. Оболенському 4 червня Антон Чехов розчаровано зазначав: «... Дела художника плохи. Дни стоят жаркие, молока пьет он много, но температура прежняя, вес тела с каждым днем уменьшается. Кашель не дает покоя...» [5, с. 221-223]. Микола помер уранці 17 червня, його поховали на Лучанському кладовищі. А Тетяна Никифорівна прожила сто один рік, незадовго до смерті наполягла на своєму перевезенні з Харкова на Луку, та просила поховати її біля Миколи Чехова.

Хоча Антон Чехов і Леся Українка так і не зустрілися, вони мали схожі характери та долі. Обоє прожили трохи більше сорока років, мужньо змагаючись із недугом, мали незламну силу волі та внутрішню стійкість. «Від часу Шевченкового «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте» Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст цієї слабосилої, хворої, дівчини», «писав про Лесю Іван Франко [6], та й сама вона, ховаючи біль, дивувалася: «Хто вам сказав, що я слабка? Що я корюся долі? Хіба тремтить моя рука? Чи пісня й думка кволі?» [7].

Ідентичну позицію мав і Чехов. «Кто слышал от него жалобы, кто знает, как страдал он?» - запитував Бунін у статті, присвяченій пам'яті Антона Павловича. Брат Чехова Михайло також згадував: «Он даже и вида не подавал, что ему плохо. Боялся нас смутить... Я сам однажды видел мокроту, окрашенную кровью. Когда я спросил у него, что с ним, то он смутился, испугался своей оплошности, быстро смыл мокроту и сказал: «Это так, пустяки. Не надо говорить Маше и матери» [8].

Така внутрішня загартованість літераторів граничила з самотністю, відчуттям власної інакшості, відчуженості. «Я сама не очень экспансивная... - сие нехорошо, но я ничего не могу против сего, и Вы не держите на меня зла, если иногда я покажусь Вам недостаточно откровенной. Никогда ближайшие друзья не знали меня всей, но я думаю, что сие так и будет всегда», - зізнавалася Леся Ользі Кобилянській [9], а Чехов жартівливо відмічав, що страждає на замкненість та «автобіографофобію».

Завдяки схожим характерам і життєвим паралелям мають місце й паралелі літературні. Взяти хоча б Чехівську «Чайку» та Лесину «Розмову» з подібними сюжетними лініями, проблематикою, художніми прийомами (зокрема, прийомом тексту в тексті - п'єси в п'єсі, де важлива роль відводиться позасценічним персонажам). Герої Антона Павловича страждають від нерозуміння. Так, у Тригоріні оточуючі бачать відомого письменника, а не людину: «Одно и то же, одно и то же, и мне кажется, что это внимание знакомых, похвалы, восхищение, - всё это обман» [10]. Талант Треплева не вітається матір'ю. Бажання Ніни грати в театрі не схвалюють батьки. Актрисі Лесі Українки теж бракує уваги та підтримки: «Мене ніхто не розуміє, і се не тим, ніби я якась загадкова, незрозуміла натура. Ні, мене було б зовсім легко зрозуміти, потрібно було б лише трошечки подумати й ще менше - пізнати, але се, видно, нікому не цікаво» [4, с. 258].

Таке емоційне наповнення героїв цілком умотивоване, адже від нерозуміння, особливо критикою, страждали й самі автори. «Бывають минuty, когда я положительно падаю духом. Для кого и для чего я пишу?

Для публіки?... Нуден я этой публіке или не нуден, поняты я не могу. Буде же у нас критика... И я бы тогда старался работать и знал бы, для чего работаю», - писав Чехов [5, с. 97-101]. Лесині думки співзвучні: «Критика наша, правда, дуже відстала, та се тому, що взагалі в межах «російської культури» людей літературно освічених дуже мало... Що в нас автори діляться на «старших і молодших», неначе в школі, що в нас часто переймають «останній крик моди», не знаючи не раз ще й а, б, с, - все це мені дуже болить, але поки що я не маю змоги про се говорити публічно...» [11].

Як бачимо, проблеми, пов'язані так чи інакше з творчістю, хвилювали обох літераторів, але цікава й деякою мірою загадкова не лише схожість їх реакцій на означені проблеми, зокрема висловлені героями творів, а сам факт такої схожості, адже випадковостей, як відомо, не буває. Усе має свої - часто глибоко приховані - причини, відтак і те, що такі знакові для української та російської літератури постаті не зустрілися особисто у часопросторі, хоча й могли, а перетнулися в духовних сферах, на перехрестях творчих реакцій на оточуючий світ.

1. Сапухін П. А. «Чехов на Сумщині» / А. П. Сапухін. - Суми: Редакційно-видавничий відділ облуправління по печаті, 1993. - 107 с.

2. Лєся Українка і Сумщина: до 145-річчя з дня народження Лєси Українки / КЗ «Тростянецька центральна районна бібліотека»; уклад. З. Каруна. - Тростянець, 2016. - 6 с.

3. Лєся Українка. Зібрання творів. Том 10 / Лєся Українка // Зібрання творів у 12 томах. - Київ: Наукова думка, 1978. - С. 280-281.

4. Лєся Українка. Зібрання творів. Том 7 / Лєся Українка // Зібрання творів у 12 томах. - Київ: Наукова думка, 1976. - С. 17-20.

5. Чехов А. П. Письмо Суворину А. С., 23 декабря 1888 г / А. П. Чехов // Полное собрание сочинений и писем в 30 томах. Том 3. Письма, октябрь 1888 - декабрь 1889. - Москва: Наука, 1976. - С. 97.

6. Літературно-науковий вісник. Том 3. Книга 7 (№ 6616 за липень 1898 р.). - Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 1898. - 58 с.

7. Лєся Українка: документи і матеріали 1871-1970 / упор. І. Л. Бутич; відп. ред. С. Пількевич. - Київ: Наукова думка, 1971. - 487 с. - С. 410.

8. Чехов М. П. Вокруг Чехова. Встречи и впечатления / М. П. Чехов. - Москва: Московский рабочий, 1960. - 352 с. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://unotices.com/book.php?id=169969&page=50>.

9. Лєся Українка. Зібрання творів. Том 11 / Лєся Українка // Зібрання творів у 12 томах. - Київ: Наукова думка, 1978. - С. 116-120.

10. Чехов А. П. Сочинения. Том 13 / А. П. Чехов // Полное собрание сочинений и писем в 30-ти томах. - Москва: Наука, 1986. - С. 29

11. Лєся Українка. Зібрання творів. Том. 12 / Лєся Українка // Зібрання творів у 12 томах. - Київ: Наукова думка, 1979. - С. 288-292.

References

1. Sapukhyn P. A. «Chekhov na Sumshchynе» / A. P. Sapukhyn. - Sumy: Redaktsyonno-izdatelskyi otdel oblupravleniya po pechaty, 1993. - 107 s.

2. Lesia Ukrainka i Sumshchyna: do 145-richchia z dnia narodzhennia Lesi Ukrainky / KZ «Trostianetska tsentralna raionna biblioteka»; uklad. Z. Karuna. - Trostianets, 2016. - 6 s.

3. Lesia Ukrainka. Zibrannia tvoriv. Tom 10 / Lesia Ukrainka // Zibrannia tvoriv u 12 tomakh. - Kyiv: Naukova dumka, 1978. - S. 280-281.

4. Lesia Ukrainka. Zibrannia tvoriv. Tom 7 / Lesia Ukrainka // Zibrannia tvoriv u 12 tomakh. - Kyiv: Naukova dumka, 1976. - S. 17-20.

5. Chekhov A. P. Pysmo Suvorynu A. S., 23 dekabria 1888 h / A. P. Chekhov // Polnoe sobranie sochynenyi u pysem v 30 tomakh. Tom 3. Pysma, oktiabr 1888 - dekabr 1889. - Moskva: Nauka, 1976. - S. 97.

6. Literaturno-naukovyi visnyk. Tom 3. Knyha 7 (№ 6616 za lypen 1898 r.). - Lviv: Naukove

tovarystvo im. Shevchenka, 1898. - 58 s.

7. Lesia Ukrainka: dokumenty i materialy 1871-1970 / upor. I. L. Butych ; vidp. red. S. Pilkevych. - Kyiv: Naukova dumka, 1971. - 487 c. - S. 410.

8. Chekhov M. P. Vokruh Chekhova. Vstrechy u vpechatleniya / M. P. Chekhov. - Moskva: Moskovskiy rabochiy, 1960. - 352 s. - [Elektronni resurs]. - Rezhym dostupa: <https://unotices.com/book.php?id=169969&page=50>.

9. Lesia Ukrainka. Zibrannia tvoriv. Tom 11 / Lesia Ukrainka // Zibrannia tvoriv u 12 tomakh. - Kyiv: Naukova dumka, 1978. - S. 116-120.

10. Chekhov A. P. Sochyneniya. Tom 13 / A. P. Chekhov // Polnoe sobranie sochyneni y pusem v 30-ty tomakh. - Moskva: Nauka, 1986. - S. 29

11. Lesia Ukrainka. Zibrannia tvoriv. Tom. 12 / Lesia Ukrainka // Zibrannia tvoriv u 12 tomakh. - Kyiv: Naukova dumka, 1979. - S. 288-292.

Майборода В. М.

научный сотрудник КУ СОС «Мемориальный дом-музей А. П. Чехова в г. Сумы» (Украина).

ЧЕХОВЫ И ЛЕСЯ УКРАИНКА НА СУМЩИНЕ

Разминулись во времени, но не в истории - так можно с полным правом сказать, исследуя биографические и творческие пути двух гениев украинской и российской литературы. Не раз и не два могли они встретиться во времени-пространстве, но не случилось. Однако не единожды встречались они в процессе духовных поисков, высказывая мысли и чувства как непосредственно в письмах разным адресатам, так и устами своих героев. В материале сделана попытка показать, какую роль, - конечно же, латентно - сыграла в мировоззрении обоих литераторов духовная атмосфера Украины и в частности Сумщины.

Ключевые слова: лечение, литературный процесс, передовые взгляды, родственные и творческие связи, переписка, духовные поиски, схожесть характеров, биографические параллели.

Mayboroda D. V.

research worker Municipal Enterprise of Sumy Regional Council Memorial Museum of A. P. Chekhov in Sumy.

CHEKHOV AND LESJA UKRAINKA IN SUMY REGION

Missed each other in time, but not in history. This is what we can say, investigating the biographic and creative ways of two geniuses of Ukrainian and Russian literatures. Not once and not two could they meet in time and space, but it did not happen. However, they met during spiritual searches, expressed similar thoughts and feelings in letters and works. In the article we showed the role of the spiritual atmosphere of Ukraine and Sumy region in the outlook of both writers. Chekhov and Lesja Ukrainka could meet in Crimea or in Yalta. Here they were treated for tuberculosis, because doctors recommended them the Crimean unique climate.

The object of research is the literary map of Ukraine, and the subject is the Sumy fragment of this map, which confirms that the family of Chekhov and Lesja Ukrainka were near the Sumy. The purpose of the material is to show that staying in Sumy region influenced their worldviews. Eighteen-year-old Lesja Ukrainka came to the village Kosivschnyna of the Sumy region in 1889. The healer Paraska Bogush treated her here. Treatment was very successful. The poetess felt better, even was able to put on stockings and shoes without help, as previously dreamed. Lesja Ukrainka described the impression of our region in the essay «Spring Songs».

In April of the same year the brother of Anton Pavlovich Mykola was treated for tuberculosis too. He was a talented painter and the first illustrator of his short stories, author of hundreds of drawings in literary, artistic and humorous magazines. By coincidence, Nikolay Pavlovich was also treated with herbal medicine. The healer Tatyana Nikiforovna Ivchenko treated him, but he died. Anton Chekhov had tuberculosis too. He described the impression of our region in plays «Three Sisters» and «Cherry Orchard».

Anton Chekhov and Lesja Ukrainka did not meet, but they had similar characters, ways of life and views. They were lonely, discreet and morally stable. Their literary works also have many common features, in particular plots, problems, narrative techniques, characteristics of heroes, artistic images. This similarity is strange, because there are no randomness and questions need answers.

Key words: treatment, literary process, advanced views, family and creative connections, correspondence, spiritual searches, biographical parallels.